

Садова-Мандюк О.

ДП «Інститут «Укрзахідпроектреставрація»

УДК 75.071.1(477.8)«19»(092)
 ID ORCID 0000-0002-3863-3482
 DOI 10.33625/2409-2347-2019-3-45-58

ЖИТТЄПИС ЮЛІАНА БУЦМАНЮКА ТА ЕТАПИ ЙОГО ТВОРЧОГО ШЛЯХУ

Садова-Мандюк О. Життєпис Юліана Буцманюка та етапи його творчого шляху. Юліан Буцманюк — видатний український художник першої половини ХХ століття, чия творчість пов'язана з модерном. Митець працював у різних жанрах, проте особливо захоплювався портретним живописом, залишивши цілу галерею портретів своїх сучасників. Свій талант Ю. Буцманюк яскраво проявив і в сакральному монументальному малярстві, розписавши низку церков у Галичині. У радянський час ім'я Ю. Буцманюка на батьківщині замовчувалося, а його роботи нищилися через політичну вмотивованість. Зацікавлення творчістю художника останнім часом усе більше зростає, проте вона все ще залишається недостатньо вивченою. Біографічні відомості, які зустрічаються в окремих публікаціях, є неповними, багато його творів не мають точного датування. Тому виникла потреба систематизувати інформацію про митця, використавши доступні джерела. Опрацьований життєпис художника подає хронологію створення, в першу чергу, монументальних розписів та відкриває деякі невідомі сторінки його біографії.

Ключові слова: Ю. Буцманюк, модерн, Галичина, монументальне малярство.

Садова-Мандюк О. Жизнеописание Юлиана Буцманюка и этапы его творческого пути. Юлиан Буцманюк — выдающийся украинский художник первой половины ХХ века, чье творчество связано с модерном. Художник работал в разных жанрах, однако особенно увлекался портретной живописью, оставив множество портретов своих современников. Свой талант Ю. Буцманюк ярко проявил и в сакральной монументальной живописи, выполнив росписи ряда церквей в Галичине. В советское время имя Ю. Буцманюка на родине замалчивалось, а произведения уничтожались по причине политической мотивации. Интерес к творчеству художника в последнее время все больше растет, однако оно все еще остается недостаточно изученным. Биографические сведения, которые встречаются в отдельных публикациях, — неполные, а некоторые его произведения не имеют точной датировки. Поэтому возникла необходимость систематизировать информацию о художнике, используя доступные источники. Изученное жизнеописание художника представляет хронологию создания, в первую очередь, монументальных росписей и открывает некоторые неизвестные страницы его биографии.

Ключевые слова: Ю. Буцманюк, модерн, Галичина, монументальная живопись.

Sadova-Mandyuk O. The Life of Yulian Butsmaniuk and the Stages of His Creative Path.

Background. Yulian Butsmaniuk is a Ukrainian artist of the first half of the twentieth century, whose work, despite a number of published works, still needs attention. Among the artistic heritage of the master preserved in Ukraine, his monumental paintings are especially valuable. The urgent need is to summarize the existing material about the artist, to supplement the information with the information found and to study his works.

Objectives. The creativity of the artist Yulian Butsmaniuk in the field of sacral painting in Galicia in the first half of the twentieth century.

Methods. The research methodology includes general scientific methods that have an interdisciplinary character. The study of the problem envisaged a combination of such scientific methods as observation, comparison, and systematization. These methods include archival and bibliographic search, historical and artistic research and art studies.

Yulian Butsmaniuk was born in 1885 in the village of Smorgiv in Lviv region in the teacher's family. The early orphaned boy, having got primary education, moved to Lviv, where he studied at gymnasium, and later at industrial school. He received the first skills in drawing and painting from professors T. Rybkovsky and E. M. Pitsh. The men-

tors noted the young man's persistence and began to invite him as an assistant to perform their own orders. These first great works allowed him to master the technique and technology of monumental painting, which in turn contributed to receiving his own orders.

In 1906 the young man was first taken for an independent painting of the sanctuary of the Church of the Holy Spirit in the village Koniuhy in Ternopil region. Since 1901 the pastor of this church was K. Sosenko, who introduced the gifted young man to his cousin, artist M. Sosenko, who appreciated the skills of the young man and invited him to cooperate. In a short time, the artists painted several churches in the region. From the earliest works of the artist until today, only monumental paintings of the wooden church of the Resurrection of God in the village Rykiv were preserved (today Polyany village, Zolochiv district, Lviv region).

Due to the advice of M. Sosenko, Y. Butsmaniuk joins Krakow Academy of Arts. In Krakow, the artist began his studies in the workshop of T. Aksentovych, where he improved in painting and drawing, studied the history of art, perspective, and other theoretical disciplines. Unfortunately, the works of Y. Butsmaniuk performed during the studies at the Academy were not preserved. Studying in Krakow, he participated in the restoration of the Church of St. Virgin Mary. This practice allowed him to perform stained glass to his own project on painting the chapel of the Church of the Heart of Christ in Zhovkva (1910–1911). In the interior of this chapel, a combination of wall-paper, stained glass and imitation of a mosaic manifested itself in the synthesis of modern art, the style of which will form the basis of author's mannerism of Y. Butsmaniuk. While working in the chapel in Zhovkva, the artist creates a series of illustrations for the "Misyoner" magazine, which was published in the printing house of the monastery. These graphic works are stylistically similar to the artist's monumental paintings. Studying the years of his professional development, Metropolitan Andrey Sheptytsky should be remembered, who financially supported Y. Butsmaniuk in 1911, as well as many other young artists.

In 1912, Y. Butsmaniuk travelled to Paris, and later to Munich, to continue studying at Professor F. von Shtuk's training. However, due to the lack of space in his studio, he continued his journey to Italy. After his return, Yulian was experiencing an emotional crisis, as evidenced by his memories in letters to the Metropolitan. Judging by the archival documents, in 1913–1914 there was constant correspondence between the artist and his spiritual mentor. He poured his soul full of deep emotions in them.

In the summer of 1913 Y. Butsmaniuk painted the church of St. Nicholas in the village Kurovychi. Unfortunately, next year, both science and work were interrupted by the First World War, which changed the life of the artist.

An outstanding stage in the biography of Y. Butsmaniuk was his direct participation in the liberation campaigns in the ranks of the Ukrainian Sich Riflemen and the Ukrainian Galician Army. During the First World War, Y. Butsmaniuk worked as a photographer and reporter. In December 1914, his first photographs appeared in the magazines, and in January 1915 a series of postcards with drawings appeared on the rifle themes. Meanwhile, the artist performed a series of portraits of Austrian generals. Passing the front of the war, the artist, already married, in 1920, found himself in the camp for interned UGA soldiers in Liberty, in the Czech Republic. During his stay in the camp, the artist performed a series of oil paintings and illustrations for a magazine published in the camp. From the creative work of Y. Butsmaniuk during the period of liberation events there was a series of postcards on rifle themes. He also performed projects of rifle uniforms, Ukrainian money and awards. The fate of most of Y. Butsmanyuk's works performed during this period remains unknown.

After disbandment camps for the interned, the artist went to the Prague Academy of Arts, where he enrolled in a course on the

study of portrait painting. For his work "Portrait of an Old Seaman" the artist received his first award. Having received a diploma in 1927, Y. Butsmaniuk returned to Lviv and for a year underwent practical training at the State Teachers' Seminary. In 1928, he passed an exam at Krakow Academy of Arts at the teacher's drawing. This allowed him in the following years to teach drawing in educational institutions. During 1931–1937, 1939, he painted the monastery church of The Holy Heart of Christ in Zhovkva, the chapel of which he decorated back in 1910–1911. In 1938, Y. Butsmaniuk completed the painting of the church in the city of Rava-Ruska, which the artist Y. Magalevsky had not had time to finish earlier before.

The list of Y. Butsmaniuk's paintings of this period is indicated in the catalog of his works. Among them, a significant place is occupied by portraits, including the following works of the artist performed in 1927–1931, nine portraits, two – landscapes and one symbolic composition.

In September 1939, Y. Butsmaniuk moved with his family to Krakow. Here he lived through almost the entire Second World War. In 1944, the family moved to Vienna, and from there for five years to Munich. The creative work of this period was presented in a series of portraits and compositions on different subjects. In 1950, at the invitation of Bishop N. Savaryn, the family of Butsmaniuk moved to Canada for good and settled in Edmonton. The immense work of the artist in emigration was the painting of the cathedral of St. Jehoshaphat. Between 1951 and 1954, Y. Butsmaniuk, along with his son Bohdan and his wife, decorated this great building year after year. The painter at the age of 70 finished himself some compositions in 1955–1956. For almost twenty years of residence in Edmonton, Y. Butsmaniuk created more than two hundred portraits, drew many icons, landscapes, still lifes and various, mostly symbolic, compositions. In Edmonton, Y. Butsmaniuk organized an artistic studio and exhibited the works of his students at six exhibitions, along with his own works.

Y. Butsmaniuk died on December 30, 1967, after a long illness and was buried in Edmonton, Canada.

Results. The analysis and systematization of the collected information determine the factors under the influence of which Y. Butsmaniuk's talent was formed, the complex life path of the artist is considered, and the chronology of the performance of his works is made.

Conclusions. Using the methodological base, Y. Butsmaniuk's work in the field of monumental painting is analyzed in detail. The existing and found biographical information about the artist is systematized, because only a complete and comprehensive study of the artist's creative heritage against the background of a very complex and controversial era makes it possible to determine the role of this figure in the history of Ukrainian art.

Keywords: Y. Butsmaniuk, Modern, Galicia, monumental painting.

Постановка проблеми. Дослідження творчості Ю. Буцманюка є важливим для усвідомлення повного діапазону тих мистецьких процесів, які відбувались у першій половині ХХ ст. у Галичині. Біографічні відомості про митця дають можливість з'ясувати впливи, які формували його світогляд та етапи його професійного становлення. Ця інформація дозволяє ширше оцінювати твори художника, які потребують комплексного опрацювання. У свою чергу, лише повне і всеохоплююче дослідження творчої спадщини художника на тлі дуже складної і суперечливої епохи дає змогу визначити роль цієї непересічної постаті в історії українського мистецтва.

Аналіз досліджень і публікацій. Найбільш поширеним джерелом інформації, на яке спираються дослідники життя і творчості художника, є книга «Юліан Буцманюк», що була видана в Едмонтоні (Канада) 1982 р. під загальною редакцією М. Хом'яка [40]. До її складу входять невеликі есе сучасників художника, зокрема С. Гординського, М. Островерхи, І. Кейвана, І. Буцманюк та ін., каталог творів, а також представлена біографія,

складена М. Хом'яком на підставі записок митця та спогадів його дружини. Науково-популярне видання «Юліан Буцманюк. Стінопис жовківської церкви Христа-Чоловіколюбця» стало першою книгою в Україні, присвяченою творчості художника [41]. У вступній статті І. Гах коротко зупинилась на основних етапах біографії митця, хронологія яких була укладена М. Хом'яком ще в едмонтонському виданні. Окремим розділом цього видання стала стаття О. Сидора «Мистецьке кредо Юліана Буцманюка». У ній автор розглядає творчість художника на тлі соціально-політичних потрясінь та «зміни естетичних орієнтацій» епохи. У 2009 р. в Едмонтоні видана книга, присвячена історії кафедральної церкви Св. Йосафата [46]. В одному з її розділів подані основні біографічні відомості про Ю. Буцманюка. Також розповідається про його розпис у цьому храмі та проектування іконостаса. Зацікавлення творчістю митця впродовж наступних років невинно зростає, свідченням чого є низка публікацій у фахових виданнях, різноманітних збірниках та тезах конференцій. У деяких з них основні твори митця розглядаються разом з роботами інших художників у контексті загального мистецького процесу в Галичині початку ХХ століття. Інша частина таких напрацювань присвячена творчості Ю. Буцманюка. Серед них є статті І. Гах (2010, 2012, 2014) [6; 7; 8], Р. Грималюк (2010) [11], Я. Поповича (2014) [27].

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення джерел інспірацій творчості Ю. Буцманюка, укладання хронології подій життя і творчості художника, встановлення їх залежності від історичних та культурно-мистецьких процесів поч. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчий шлях Юліана Буцманюка, сповнений різних життєвих колізій, можна поділити на п'ять періодів, кожен з яких характеризується певними подіями та ознаменований різними здобутками в мистецтві. Така періодизація творчого життя дозволяє детально та поступово дослідити його розвиток як художника.

1904–1913 рр. Здобуття художньої освіти та перші мистецькі роботи

Юліан Буцманюк народився 1885 р. у с. Смержів, що на Львівщині, у сім'ї вчителя. Згодом в автобіографії художник згадує, що йому заледве виповнився один рік, коли він втратив батька, а в п'ятнадцять — матір [3, с. 14]. Здобувши початкову освіту в сільській народній школі, хлопець переїжджає до Львова, де навчається в гімназії, а згодом у промисловій школі [3, с. 14]. Перші навички з рисунку та малярства він отримав у професорів Тадеуша Рибковського та Едварда Мірона Пітша, які викладали в цьому закладі. Виявляючи працелюбність, наполегливість та хист, юнак швидко опанував малярські техніки. Наставники зауважили це і почали запрошувати його як помічника для виконання власних замовлень, бо, окрім навчання, Ю. Буцманюк, будучи сиротою, був вимушений сам заробляти собі на життя. Так, Т. Рибковський залучив його до роз-

пису стін читальної зали бібліотеки Львівського університету та Львівського оперного театру [14, с. 2]. Професор Е. М. Пітш, розписуючи бічну наву римо-католицького катедрального костелу у Львові, також запропонував юнаку роботу [3, с. 14]. Ці перші роботи дозволили молодому митцю опанувати техніку та технологію монументального малярства, що у свою чергу сприяло отриманню власних замовлень.

У 1906 р. юнак уперше береться за самостійний розпис святилища церкви Святого Духа в с. Конюхах, що на Тернопільщині. З 1901 р. парохом цієї церкви був. о. Ксенофонт Сосенко, який познайомив обдарованого юнака зі своїм двоюрідним братом, художником Модестом Сосенком. Це знайомство для хлопця стало визначальним у його подальшому житті й формуванні як художника. М. Сосенко оцінив здібності юнака і запросив його до співпраці у розписі церкви Успіння Прсв. Богородиці у с. Славську. Молодий художник з радістю пристав на таку пропозицію, хоча ще завершував розпис церкви в с. Конюхи, де періодично працював до 1908 року [17, с. 1]. Протягом короткого часу митцями були розписані не тільки храм у Славську (1907), але й інші церкви на Львівщині (у своїх спогадах Ю. Буцманюк ще згадає церкву Воскресіння Господнього в Риківі (1908) та церкву св. Миколая в Конюшках (1909) [3, с. 14]).

І. Кейван вказує, що церква у Славську була розмальована митцями 1907 р., у Риківі — 1908 р., а в Конюхах — 1909 р. [13, с. 3]. У цій статті помилково вказано с. Конюхи, де Ю. Буцманюк працював один. Очевидно, малося на увазі с. Конюшки. Саме така послідовність розпису церков також вказана у листі Ю. Буцманюка до митрополита Андрея Шептицького [36, арк. 114–120].

У церкві Воскресіння Господнього в с. Риків (нині с. Поляни Золочівського р-ну Львівської обл.) художники розмальовали тільки центральний зруб (іл. 1). При дослідженні стінопису добре видно, яку частину розмальовував М. Сосенко, а яку довірив декорувати молодому колезі. Майже весь розпис восьмерика виконав старший майстер (іл. 2). Пензлю Ю. Буцманюка належать орнаментальні розети на вітрилах та залом між четвериком та восьмериком з композицією «Деїсис» (іл. 3). Слід зазначити, що згодом, коли дороги художників розійшлися, кожен із них продовжував працювати у своєму творчому руслі, зберігши свою індивідуальність. Митці мали свої авторські підходи в побудові ликів, графіці складок драперій, композиційних вирішеннях чи використанні характерних орнаментальних мотивів. Це дає можливість розрізняти їхнє малярство у спільно виконаних роботах. Розпис Ю. Буцманюка в церкві Воскресіння Господнього в с. Риків демонструє руку вже вмілого художника — з добре поставленим рисунком, вмінням працювати зі світлотінню та вродженим чуттям кольору. Раннє малярство спокійне, м'яке та дивовижно гармонійне. У ньому ще не повністю проявлені ті плавність лінії та енергія барв, які через декілька

років так магічно засяють у стінописі каплиці жовківської церкви. Проте в розписі церкви в Риківі вже видно, як модерн захопив художника. У першу чергу це виявляється в орнаментиці та у вирішенні крил ангелів, які так любили компонувати та оздоблювати всі представники стилю. Розкриті монументальні крила виходять за межі композиції і виконані в холодній гамі з використанням золота та срібла.

Творчий талант Ю. Буцманюка змолоду проявився і в літературних пошуках. Він вправлявся у написанні віршів, які навіть надсилав до суспільно-політичного часопису «Руслан» [17, с. 5]. У листі до редакції автор зауважує, що є малярем, але не може стриматись, щоб не вилити душу на папері: «Як малюю не раз щось таке прийде на думку і так мене скобоче коло серця, що аж напишу його, бо вималювати якось недасться» [17, с. 1]. І хоча до редакції надійшло всього три вірші, з листа довідуємось, що подібних творів було більше. Три поезії датовані 1907–1908 рр., написані білим віршем, несуть сумний настрій та смуток. «Так... так, він знає її... се она, піснь его, се туга», — пише автор. З віршованих рядків проступають тривоги молодої душі, очевидно, від нерозділеного кохання, про яке згадується лише одним рядком: «Ся піснь, се піснь моїх зів'ялих цвітів, се піснь про давнє щастя... се піснь мого безталанного кохання...» [17, с. 4]. Попри весь сум та біль у цих віршах проступає романтичне світосприйняття художника, вміння побачити красу природи та декількома словесними штрихами передати її картину:

*В сірім осіннім плаці мраки, линув смуток та співав
А гори, ліси, хати заслухані тихо стояли в задумі і
плакали...*

*Іно вітер часами хваতিвши кілька звуків пісні,
Ніс їх далеко... далеко...*

Із слезою дрижачою піснею на устах

І линув смуток, у вечірні мраки сповиту даль [17, с. 4].

Впродовж молодих років життя Ю. Буцманюк неодноразово звертався до поезії, особливо в тяжкі хвилини душевних переживань. За п'ять років потому в листі до митрополита Андрея Шептицького він поставить епіграфом наступні слова:

*Часом, вже пізнім вечером,
Хтось ходить під моїм вікном
І плаче, жалуясь, заводить
І довго-довго таки ходить...
Часом вже в пізній годині,
Хтось ходить по моїй хатині
І на зболілі груди мої
Кладе камінні руки свої... [33, арк. 10]*

На зламі XIX–XX століть Львів був найбільшим культурним центром Галичини, зокрема і літературного руху, який чутливо відображав «в особі молодих тодішніх письменників свіжі імпульси модерного мистецького життя» [18, с. 13]. Багато представників нового покоління літераторів друкувались у «Руслані», зокрема

П. Карманський, Ф. Коковський, О. Луцький. Їхня поезія часто носила песимістичний настрій, і це знайшло відображення в поетичних пошуках Ю. Буцманюка.

У 1908 р. за порадою М. Сосенка Ю. Буцманюк вступає до Краківської академії мистецтв. Проте він продовжує співпрацю з митцем під час канікул, розписуючи церкви, щоб заробити собі кошти на навчання [3, с. 14].

Науку в Кракові художник розпочинає в майстерні Т. Аксентовича, де вдосконалюється в малярстві та рисунку, вивчає історію мистецтва, перспективу та інші теоретичні дисципліни [43]. Протягом 1908–1914 рр. молодий митець навчається в багатьох відомих професорів: Л. Вичулковського, Й. Меґоффера, Я. Мальчевського, С. Дембіцького, Л. Риделя. Як пише Юліан Буцманюк, «я цілий день майже в Академії. Від 8-ої до 12-ої рано малюю і рисую на курсі, відтак від 3-ої пополудню до 5-ої викладаю а від 5-ої до 7-ої год. вечерні рисунку. Пильную дуже тих годин бо я хотівби відбити собі весь страчений час і використати як найбільше Академію... на ново віднайдений рай» [33, арк. 11]. Звичайно, що «молодий Юліан в такій високомистецькій атмосфері мав нагоду багато навчитися» [13, с. 3]. Його захоплювали як заняття з практичних предметів, так і лекції із теоретичних дисциплін. Сповнений емоцій художник згадує, що «найкраще викладає Ридель — він викладає гісторію штуки і цивілізацій, але так чудово викладає, що его викладу слухалося без краю» [33, арк. 10].

Студенти часто виїжджали на пленер за місто, переважно в околиці м. Закопаного. Молоду душу митця вражали гори, що їх він описував з притаманною йому поетичністю: «Околиця тутки така чудова що прямо не можна полюбуватись нею. Впрост вікна моєї хати стоїть той заклятий лицар — Гевонт. Вжем два рази малював цей чудовий Гевонт, тай все маю охоту его малювати. Ах який він чудовий — кілька кольорів у ньому — раз видається синій... раз фіолетовий — то знова рожевий... Часом то рудий — понурий — грізний. Часом цілий стулений хмарами. Таки справді Татри дуже гарні!» [34, арк. 16]. Будучи закоханим у природу, художник не любив місто і не малював його принципово. Його важко вражали брудні мури, «котрі ... закривають ясний світ», і міщани з «виоптаними лицями», він не сприймав того «гарячкового-конвульсійного мійського життя з его трупячим блеском та помальованого на красно болотом» [33, арк. 10]. Ю. Буцманюк говорив, що колись створить символічний образ міста, без людей, ліхтарів і мурів. Він бачив його як «страшного вампіра, котре висисає найкраще життя чоловіка, его кров, его мозок» [33, арк. 10].

На жаль, твори Ю. Буцманюка, виконані під час навчання, не збереглися. Проте у Краківській академії мистецтв в архівних «Книгах свідоцтв» є документи, які засвідчують завзяття митця і його порив до науки. Атестації студента за кожне півріччя, підписані рукою Т. Аксентовича, мають схвальні оцінки «дуже добре» [43]. Сам Ю. Буцманюк згадував, що навчаючись у Кракові, він

брав участь у відновленні костелу св. Діви Марії [3, с. 15], де ознайомився з вітражною технікою. Отриманий досвід дозволив йому підробляти на фабриці С. Г. Желенського, а також виконати самостійно вітраж до власного проекту з розпису каплиці церкви Прсв. Серця Христового в Жовкві, який він здійснив у 1910–1911 роках [3, с. 15]. В інтер'єрі цієї каплиці у поєднанні стінопису, вітражу та імітації мозаїки проявився синтез мистецтв модерну — стилю, який ліг в основу авторської манери Ю. Буцманюка. У розписі каплиці художник за допомогою нових композиційних і формотворчих прийомів вдало інтерпретував традиційну іконографію сюжетів «Непорочне зачаття» (іл. 4) та «Богородиця з Дитям на престолі» (іл. 5).

Працюючи в жовківській каплиці, митець створює низку ілюстрацій до часопису «Місіонар» оо. Василіан, який видавався в друкарні монастиря [21; 22]. Ці графічні роботи стилістично близькі до монументальних розписів Ю. Буцманюка. Вони схожі за побудовою композиції, зображеннями, орнаментикою (іл. 6).

Вивчаючи етапи формування художника, не можна обійтись без згадки про митрополита Андрея Шептицького — людину, яка зіграла вирішальну роль у житті багатьох молодих талантів першої половини ХХ ст., будучи для них меценатом і духовним наставником. Ю. Буцманюк також знаходився під його опікою. Відомо, що «митрополит постійно дбав про те, щоб залучити найкращих українських митців до створення сучасної національної школи церковного малярства в Україні. Митрополит з його європейською освіченістю... розумів гостру потребу виходу українського мистецтва... на широкі обрії загальноєвропейських шукань» [4, с. 199]. У 1911 р. Ю. Буцманюк користувався стипендією митрополита, проте це тривало недовго, бо художнику вистачало власних коштів на оплату навчання [3, с. 15; 13, с. 3].

У теплу пору року Ю. Буцманюк виконував різноманітні замовлення в церквах. Він із жалем розповідає в листі до митрополита, що «я ще жадного року не виставляв своїх праць на нашій кінцевій виставі тай не дістав жадної відзнаки з тої причини... бо вистава ся єсть в липні, а я вже в цвітні мусів виїзжати на роботу» [32, арк. 9]. Навчаючись, художник отримує найвищі оцінки за кожний семестр, а при закінченні академії в 1914 р., будучи єдиним українцем серед претендентів, здобуває премію в розмірі 600 крон для можливості подальшого навчання у Європі [3, с. 15; 13, с. 3].

У 1912 р. Ю. Буцманюк за порадою своїх учителів їде до Парижа, а згодом до Мюнхена, щоб залишитись на навчання у професора Ф. фон Штука (1863–1928). Однак через відсутність місця в його майстерні продовжує свою подорож до Італії. Рим, Мілан, Венеція, а особливо Флоренція глибоко вразили художника довершеністю давньоримського мистецтва, творами епох Відродження та Бароко. Після повернення Юліан переживає душевну кризу, про що свідчать його спогади в листах до митрополита. Продовжуючи навчання

у Краківській академії, в лютому 1913 р. він пише: «...по довгих муках душі і серця, я опинивсь на волі, жию знова своїм світом, чую що в вишарпані крила врастає піре і що знов я здіймусь до лету. А здавалось мені вже, був час, що для мене вже нема рятунку. Я стояв на краю могили своїх мрій — щоб похоронити і цю мрію посыліду» [32, арк. 8]. З сильним внутрішнім переживанням митець описує свій стан у період депресії: «А так тяжко — так тяжко, було з нею розстатись — ще хоть часок, хоть днину — годину прожити з нею!.. Єї віддав я свої молоді літа, для неї подоптав я багато у своїому життю, для неї став я нуждарем — бо любив єї дуже... Занадто добре я розумію штуку і за часто повторяв я собі, що — ліпше бути добрим шевцем як кепским малярем» [32, арк. 8]. Після побаченого під час подорожі високого мистецтва художник переживав особисту трагедію, що не відбувся як митець, «бо жив я тай не лишив сьліду за собою» [32, арк. 8]. Зворушливими є рядки цього листа, присвячені Ю. Буцманюком митрополиту Андрею, чиї «добрі руки воскресили... до нового життя» художника [32, арк. 8]. Судячи з архівних документів, у 1913–1914 рр. між митцем і його духовним наставником йшла постійна переписка, про що свідчать щомісячні листи художника. У них він виливав свою душу, сповнену глибоких переживань.

Улітку 1913 р. Ю. Буцманюк розписує церкву св. Миколая в с. Куровичі [36, арк. 117]. На жаль, наступного року і наука, і мирна праця були перервані Першою світовою війною, яка змінила життя художника.

1914–1922 рр. Творчість у період Першої світової війни

Визначним етапом біографії Ю. Буцманюка була його безпосередня участь у визвольних змаганнях у лавах Українського січового стрілецтва (УСС) та Української Галицької Армії (УГА). Створення УСС митець сприйняв із великим духовним піднесенням та патріотизмом, а пізніша поразка УГА стала для нього особистою трагедією. Вже згодом, аналізуючи давні події, художник буде детально описувати завдання військових з'єднань, місця їх дислокації, розповідати про бойових побратимів та їхній побут. У цих спогадах автор намагатиметься не опустити найважливішого, щоб донести до нащадків всю правду про події, які прокотились Україною і зокрема Галичиною в ті буремні роки.

На зламі XIX–XX ст. український національний рух зазнає суттєвого піднесення. У суспільстві шириться ідея державної незалежності та самостійності України, створюються політичні партії та громадські організації. Визначним суспільним явищем було виникнення так званих пожежно-руханкових товариств «Сокіл» (1894) та «Січ» (1900) — структур національного дитячо-молодіжного руху. У 1912 р. було засновано молодіжну скаутську організацію «Пласт», метою якої було патріотичне виховання молоді. Польська влада зі страху можливих українсько-польських протистоянь чинила всілякі перешкоди затвердженню статутів схожих національних

товариств. Як згадує Ю. Буцманюк, українські студенти ще в 1908 р. із заздirstю дивились услід польським молодіжним напіввійськовим організаціям [3, с. 15]. І тому 1913 р., коли українцям на чолі з К. Трильовським (1864–1941) вдалось затвердити статут товариства «Січові Стрільці», до нього масово почала вступати українська молодь. Митець пише, що він «приліг серцем і душею до січового руху» і вже 28 червня 1914 р. брав участь у «величавому здвизі січовиків і соколів», присвяченому Т. Шевченку [3, с. 15].

Незабаром розпочалась Перша світова війна і на заклик Головної Української Ради до створення національного військового формування «Українське січове стрілецтво» відгукнулись тисячі молодих людей. Ю. Буцманюка було прийнято в члени Бойової управи (керівного органу УСС) як зв'язкового з митрополитом Андреем Шептицьким. Розповідаючи про своє перебування в лавах стрільців, митець згадує, що спочатку він знаходився в сотні Д. Вітовського. У цьому з'єднанні, яке рухалось у бік Закарпаття, Ю. Буцманюк отримав запалення легенів і разом із професором І. Боберським відбув до Відня. Невдовзі виявилось, що Бойовій управі вкрай необхідні фотографії та звіти з фронту. Після нетривалого лікування стрілець зголошується організувати і виконувати цю роботу і вже в середині листопада 1914 р. від'їжджає на фронт як чотар до отамана Г. Коссака.

На фронті Ю. Буцманюк працював як фотограф та репортер Бойової управи. Ще на початку війни серед стрільців з'явилась думка збирати матеріали для майбутньої історії, і митець започаткував цю справу, виконавши низку портретів [31, с. 121]. У грудні того ж 1914 р. в часописах з'явилися його перші світлина, а в січні 1915 р. вийшла серія листівок з малюнками на стрілецьку тематику. Художник також виконав портрети австрійських генералів Р. Дрди і Г. Фляйшмана — копії портретів були привезені до Львова, але пропали у 1941 р. Добрі стосунки з генералом Р. Дрдою сприяли заснуванню фронтової Пресової квартири, яку спочатку очолив митець [31, с. 121]. Для допомоги в роботі він залучає художника Івана Іванця (1893–1946), а згодом і інших [16, с. 42]. Цьому підрозділу, який об'єднав багатьох митців, належало важливе місце в організації культурної та просвітницької роботи.

У травні 1915 р. Ю. Буцманюк отримує ще одне поранення, яке довелося лікувати спочатку у Відні, а згодом у Граці, де він переніс п'ять операцій. Після виходу з лікарні його було призначено до служби поза фронтом. Проте під кінець 1915 р. стрілець повертається до Коша УСС. На початку 1916 р. Ю. Буцманюка було направлено до м. Сигіту на Марморощині, де він організував збірну станицю УСС і був її комендантом до січня 1917 р. Відомо, що в цей час митець виконав портрет свого приятеля — австрійського полковника Альбрехта Шавмбург-Ліппе.

У кінці 1917 р. Ю. Буцманюка було призначено комендантом куреня новобранців і визволених з полону в Києві біля Жидачева. Тут,

за збір і пересилку до Відня підписів українців під протестом Народного Комітету проти приєднання Східної Галичини до Польщі, художник потрапив під польовий суд за державну зраду. Завдяки клопотанням полковника Розенмаєра, митця звільнили, і в травні 1918 р. він був відправлений до Єлисаветграда (нині Кропивницький), а згодом — до 25 корпусу в Жмеринці на місце референта українських справ. Тут удруге він потрапляє під польовий суд за невиконання розпорядження свого начальника-поляка підполковника Гайворонського, який наказав арештувати чотирнадцять найсвідоміших українців. З цієї ситуації Ю. Буцманюка врятував сотник Д. Вітовський, який через два дні приїхав до Жмеринки разом з архикнязем Вільгельмом Габсбургом (Василем Вишиваним). У Жмеринці Ю. Буцманюк перебував до 1 листопада 1918 р.

У перші дні цього ж місяця він від'їжджає до Волочиська, а далі до Тернополя, де полковник Д. Вітовський доручив йому організувати роботу залізничного транспорту. Ю. Буцманюк стає начальником Залізничної військової управи (ЗВУ). У 1919 р. Ю. Буцманюк бере шлюб з Іриною Чайківською [3, с. 19; 13, с. 3].

На чолі ЗВУ, яка на той час налічувала більш як півтори тисячі людей, він опинився у Балті, а далі в Могилеві, де відбулась зустріч із генералами О. Удовиченком, М. Омеляновичем-Павленком та Ю. Тютюнником. Відтак Ю. Буцманюк був призначений начальником картографічного відділу при штабі М. Омеляновича-Павленка, з яким у складі ЗВУ переїхав до Бучача, а далі до Станіславова (нині м. Івано-Франківськ). Художник постійно виконував невеликі ескізи, відображаючи фронтові події. Одна з таких робіт під назвою «У тифозній гарячці» репродукована 1936 р. [31, с. 142].

Отримавши важливе доручення від генерала М. Омеляновича-Павленка та отамана Симона Петлюри, влітку 1920 р. митець їде до Є. Петрушевича у Відень через Прагу. Та через зміну політичної ситуації залишається в Чехії, де згодом потрапляє до табору для інтернованих вояків УГА у м. Ліберці. Тут, як і в іншому схожому таборі в Йозефові (Яромер, Чехія), українці відкривали найрізноманітніші товариства, бібліотеки й читальні. Зокрема в Ліберцях працювали курси німецької та української мови, функціонували «Співацько-музичний гурток» та «Український спортовий кружок» [9, с. 26]. Ю. Буцманюк належав до «Культурно-просвітницького кружка», й у вересні 1920 р. його обирають відповідальним за господарство цього об'єднання [9, с. 22–27]. Цього ж року «Культурно-просвітницький кружок» почав випускати часопис «Український скиталець», який містив спогади, звіти, поезію, оповідання. Окремі номери цього видання проілюстровані графічними роботами художника [29, с. 1; 30, с. 1]. Твори на стрілецьку тематику сповнені трагізму. Титульний лист березневого номера за 1921 р. Ю. Буцманюк присвятив Т. Шевченку. Зображення в колі профілю поета із зазначеними роками життя нагадує ескіз монети [30]. Декорування титульних листів часопису,

що виходив у Ліберцях, схоже з орнаментами Ю. Буцманюка в його монументальних розписах. Як зазначила О. Пеленська, аналізуючи роботи художника, які він виконав у період перебування в таборі, «філософія творчості цього митця сформувалась під впливом краківської школи з її повагою до колористичної виразності й точно сформованої ідеї твору. Ці риси властиві і жанровим композиціям Буцманюка, внутрішньо наповненими є також портрети майстра — «ски-тальців» Миколи Москалика, невідомого стрільця (1923) та низки інших» [26, с. 79].

Протягом часу перебування в таборі у 1920–1921 рр. художник виконав декілька олійних творів, серед яких «Портрет отамана Маційовича», «Портрет дружини», «Портрет отамана Лянга», «Портрет отамана Лесняка», «Портрет Олексія», «Портрет Чумака», композиції «За дротами» та «Помста» [12, с. 54]. Навесні 1921 р. Ю. Буцманюк, як комендант робітничого відділу, переїжджає до м. Літомерці (нині Літомержице), де в 1921–1922 рр. створює портрети отамана Мареша, пані Мареш, отамана Вовка, отамана Вотруби, пані Генельт, пор. Хоміцького [12, с. 54]. Нині доля цих творів залишається невідомою.

З творчого доробку Ю. Буцманюка періоду визвольних змагань залишилась серія листівок на стрілецьку тематику [28, с. 161–200]. Створені у фронтових умовах, вони були покликані пропагувати міць та відвагу воїнів, а з іншого боку — нагадувати про подвиг. Уже в назвах листівок — «Переможний похід на Бохів» (квітень 1915), «Наступ на гору Маківка», «До бою!» (січень 1918) — була закладена тема звеличення та героїзації подвигу воїнів УСС. Усі відкритки побудовані за схожими схемами, які переважно складаються з двох тематично об'єднаних зображень, що зверху та знизу доповнені підписами та символами. При цьому центральна, більша за розміром сцена має продовження чи розширення своєї розповіді в меншій. На листівці «Старшина виражає сотні» зображено, як зимового дня на тлі військового розрахунку отаман віддає накази сотникам, а внизу, як нагадування, заради чого все відбувається, — жовте пшеничне поле під блакитним небом. На іншій, «На горі Кічерка в Славсько», в центральній композиції на фоні заметених снігом гір лежить тіло вбитого стрільця. Угорі, на вузькій тридільній смузі, на тлі темно-синього неба намальовані круки, як знак смерті на полі бою. З боків розташовано символ УСС та зібрану у вигляді квітки синьо-жовту стрічку. Така сама тридільна смуга внизу містить схрещені шаблі на тлі синьо-жовтого прапора та написи: «1914–1916», «УСС». На поштівці «На горі Ключ» серед схожих символів та написів представлено момент героїчної смерті двох січовиків, а внизу в меншому зображенні — схилена в молитві жінка біля вікна. Одна з пізніших листівок «До бою!» відноситься до меморіальної тематики. Твір виконаний як триптих, у центрі якого зображено стрільця з сурмою. У лівій частині — зимове поле зі стрілецькими позиціями, над якими літають круки. Справа —

могили з хрестами під чорним грозовим небом. Ці зарисовки виконувались швидко і передавались у друкарню, а звітди розходились тиражами по всій Галичині. Це не були високохудожні твори, виконання яких приділялось багато часу. Проте завжди продумана композиція, вправний рисунок, стримана кольорова гама та символічний зміст надавали їм емоційної теплоти, що у свою чергу робило їх популярними серед населення.

У період визвольних змагань, окрім листівок, на замовлення С. Петрушевича Ю. Буцманюк виконував проекти українських грошей [39, с. 24]. Також у його творчому доробку є проект відзнаки «Україна 1917» [12, с. 54; 38, с. 368]. На ній представлено архангела Михаїла з піднятим мечем і великим щитом, що його архангел тримає поперед себе. На щиті зображено лева, що піднявся на задні лапи, — один із символів УСС. На звороті цієї відзнаки написано: «Українці повинні лучитися як українці для оборони прав українського народу. Михайло Грушевський у році свободи України 1917». Також митець брав участь у створенні стрілецьких одностроїв [37, с. 197].

У вересні 1923 р. в таборі для інтернованих у м. Йозефові відбулась виставка «культурно-мистецьких творів» військовиків УГА в Чехії. На ній було представлено велику бібліотеку табору, мандрівні бібліотечки (так звані «летючки») та інші експонати. Відділ мистецтва презентував твори Ю. Буцманюка, а також І. Іванця, Я. Фартуха, С. Дзидза та інших [23, с. 67]. О. Пеленська, опрацювавши віднайдений у Празі мистецький архів «Українського скитальця», виявила, що на виставці Ю. Буцманюк представляв свої роботи, виконані пастеллю, — «Помста» (1922), «Зрив» (1923) і «Ой, та зажурились стрільці січовії» (1923) [26, с. 80].

Доля більшості творів Ю. Буцманюка, виконаних у цей період, залишається невідомою. У 1930 р. митець передав до Музею визвольної боротьби України, який розташовувався в Празі, деякі свої роботи [26, с. 64]. Порівняно недавно (у 1998 р.) в Національній бібліотеці Чеської республіки була виявлена частина колекції цього музею, до якої входив і унікальний архів часопису «Український скиталець» [26, с. 114]. Серед документів та творів української графіки віднайшлися і роботи Ю. Буцманюка. Сьогодні чотирнадцять рисунків, акварелей та пастелей художника зберігаються в Слов'янській бібліотеці (Національна бібліотека Чеської республіки, Клементинум). Серед них, крім вищезгаданих, виявлені акварелі «На шляху до соборності» і «Стрілецька присяга» (1923), портретні ескізи, виконані вугіллям: «Голова старого з вусами» (1915), «Голова юнака» (1915) та зарисовки олівцем «Стрілець УГА» (1923), «Микола Москалик», пастелі «Наступ кінноти», «Жандарм» (1923) [26, с. 131–132].

1923–1927 рр. Навчання в Празі. Перша нагорода

Після розформування таборів для інтернованих, Ю. Буцманюку запропонували залишитись у чеській армії, проте він відмовився і вступив на навчання до «майстерської школи», що була вищим

ступенем навчання в Празькій академії мистецтв [13, с. 3]. Тут митець записався на курс вузької спеціалізації (так звана «спеціалка») з вивчення портретного малярства [3, с. 21]. Вчителями були професори В. Гінайс, Я. Обровський та М. Швабінський. Згадуючи вчителів, Ю. Буцманюк писав, що викладач рисунку В. Гінайс міцно тримав його під своїм впливом, а професор М. Швабінський давав «змогу розвиватись індивідуальному хисту мистця, в нього я найбільше навчився» [3, с. 21].

Під час навчання в Празі художник виконав багато творів. За свою роботу «Портрет старого моряка» митець отримав свою першу нагороду [3, с. 21]. Серед інших його робіт були такі, як «Дівчина з помаранчею», «Портрет Висушіля», «Портрет пані Кметь», «Портрет пані Л. Байлової», «Портрет мужчини» [12, с. 55]. Крім перерахованих творів, були виконані «скечі, рисунки та акварелі» [3, с. 21]. Більшість із них Ю. Буцманюк перевіз до Львова, і вони зберегались у Національному музеї та музеї НТШ, але в радянський час були втрачені [3, с. 21].

1927–1939 рр. Отримання диплома вчителя рисунку в Кракові. Активне викладацьке та громадське життя

Отримавши в 1927 р. диплом, Ю. Буцманюк з дружиною та сином Богданом, який народився у них 1922 р., повертається до Львова [13, с. 3]. Впродовж року митець проходить практику в державній учительській семінарії, після чого 15 травня 1928 р. складає іспит у Краківській академії мистецтв як учитель рисунку [3, с. 21]. Це дозволило йому впродовж наступних десяти років викладати рисунок у навчальних закладах «Рідної школи» у Львові та Жовкві. Водночас, протягом 1931–1937, 1939 рр., художник розписує монастирську церкву Прсв. Серця Христового у Жовкві, каплицю якої декорував ще в 1910–1911 рр.

Протягом 1931–1934 рр. Ю. Буцманюк розписав склепіння бані, вітрила, стовпи та святилище. Неординарним вирішенням вражає стінопис бані, що його художник виконав у 1932–1933 рр. Тут зображено Бога-Саваота в момент створення ним світу, а нижче на стінах по колу розташовані старозавітні сцени (іл. 7). З чотирьох зображених на вітрилах євангелістів, які мають виразні портретні риси, виділяється фігура св. Івана. Це зображення викликало хвилю обурення поляків, оскільки дехто побачив схожість євангеліста з Ю. Малиновським — студентом, що вчинив замах на польського поліцей [45, с. 15; 44, с. 6]. Художник був вимушений давати відповідь у львівській газеті «Діло», де назвав звинувачення провокацією. Він роз'яснив, що для образу св. Івана використав ескізи, виконані з брата-василіанина на прізвисько Школа [2, с. 7]. Сучасники схвально відгукувались про малярство святини, яке зображенням іконостасних рядів у стінописі продовжувало візантійську традицію, але серце на грудях Ісуса було незрозумілим [25, с. 3]. Проте, за задумом авторів, ця найважливіша частина мала образно втілювати поклоніння символу жертвовної любові Христа — Його Серцю, якому щорічно під час велелюдних прощ посвячувався храм, як і все місто Жовква

[19; 20, с. 225–227; 24, с. 81–85]. Виконуючи лики пророків, Ю. Буцманюк надавав їм портретних рис своїх сучасників, хоча сам підкреслював, що використовує лише типажі [2, с. 7]. Особливо цікавим є автопортрет художника, який змалював себе в образі пророка Малахії. У 1933 р. Ю. Буцманюк продовжив роботи нижче підпругних арок і розписав опорні стовпи. На них у повний зріст намальовані монументальні фігури отців церкви та інших святих, а також композиція «Видіння св. Маргарити Марії Алякок».

У 1935 і 1936 рр. Ю. Буцманюк розмальовує південне крило трансепту, яке присвячене Покрову Прсв. Богородиці, а в 1936–1937 рр. — північне, з зображеннями св. Йосафата Кунцевича і темою Берестейської унії (іл. 8). Обидві композиції Ю. Буцманюка представлені об'ємними історичними розповідями, які об'єднані з сучасністю. Ідея покровительства Прсв. Богородиці над становленням Української держави є провідною в сцені Покрову. Композиція, присвячена Берестейській унії, подає нам тему заступництва св. Йосафата за УГКЦ в цілому та Чин св. Василя Великого зокрема. Розпис обох крил трансепту було завершено у 1937 р., і наступні два роки (1938–1939) Ю. Буцманюк присвятив декоруванню західного крила нави.

У 30-х рр. Ю. Буцманюк входив до львівської Асоціації незалежних українських митців (АНУМ) і в 1935 р. брав участь в одній з її збірних виставок [5, с. 630]. Як згадував сам митець, він був членом виставкового комітету «Ретроспективної вистави українського мистецтва», що проходила у львівському Національному музеї у вересні–листопаді 1935 р. і де він представляв свої твори «Портрет ченця», «Портрет сина», «Портретну студію» та «Акт» [3, с. 22].

У каталозі творів Ю. Буцманюка є перелік картин цього періоду [12, с. 55]. Серед робіт, виконаних протягом 1927–1931 рр., дев'ять портретів, два краєвиди і одна символічна композиція. Згадується, що Ю. Буцманюком було виконано портрет митрополита Андрея Шептицького (картон, олія). У цьому ж каталозі за період 1931–1939 рр. знову перераховано портрети (тридцять один), виконані переважно в олійній техніці на картоні, і лише п'ять краєвидів. Частина портретів, зокрема ієромонахів Степана Решетила, Йосифа Скрутня, мабуть, були ескізами для персонажів розпису жовківської церкви, проте нині доля цих робіт невідома. З творів цього часу зберігся портрет ігумена жовківського монастиря Віталія Градюка (іл. 9). Погрудне зображення священника виконано на невеликому за розміром (50 × 40 см) ґрунтованому картоні в олійній техніці. І хоча це, найімовірніше, підготовчий ескіз для розпису, все ж він вирізняється завершеністю, як окремий твір. Віталій Градюк поданий у тричвертному розвороті вліво. Вирішений узагальнено, чорний з білим комірцем одяг ченця виступає камертоном кольорової палітри, в якій промальоване обличчя. Тут вохра, рожеві, фіолетові, блакитні кольори й улюблені художником зеленаві відтінки у півтінях. Привертає до себе увагу підхід Ю. Буцманюка

як художника-монументаліста. Він упевненими мазками будує світло й тінь, не зупиняючись на проробці деталей. У виразі обличчя ігумена сконцентровано стриманість та врівноваженість, позначені деякою втомою. Глибокі зморшки на чолі та сивина далеко вже не молодого чоловіка свідчать про тягар пережитих нелегких років. Композиційно фігура є збільшена і виставлена на передній план. Завдяки цьому прийому ігумен на портреті справляє враження міцної й сильної людини. Довершеності твору надає герб василіанського чернечого ордену у вигляді палаючої колони, який розташований у верхньому лівому куті. Відомо, що Ю. Буцманюк, переносючи портрети сучасників у стінопис, інтерпретував їх по-своєму і підкреслював ті чи інші риси, які б найточніше передавали характери зображуваних біблійних персонажів. Риси Віталія Градюка можна віднайти і в ченця, який зображений на одвірку каплиці жовківської церкви, і в пророка Авраама в сцені жертвоприношення.

Окрім портретів священників, у каталозі творів художника згадуються малоформатні портрети дружини Ірини в образі гуцулки та сина Богдана. Відомо, що ці роботи автор згодом вивіз у Канаду. Серед назв краєвидів Ю. Буцманюка названі «Вид Жовкви», «Захід сонця», «Зимовий краєвид» та «Дерев'яна церква» [12, с. 56].

У 1938 р. Ю. Буцманюку було запропоновано завершити розпис церкви в м. Рава-Руська, який не встиг закінчити художник Юрій Магалецький (1876–1935) [42, с. 107]. Живучи у Жовкві, митець декілька років був головою товариства «Рідна школа» та очолював футбольний клуб «Стріла» [3, с. 21].

1939–1967 рр. Життя та творчість в еміграції

У вересні 1939 р. Ю. Буцманюк виїхав з сім'єю до Кракова [3, с. 21], де й прожив майже всю Другу світову війну. До цього періоду належать дев'ять портретів роботи майстра [12, с. 56]. У 1944 р. родина переїжджає до Відня, а звідти на п'ять років — до Мюнхена. Перебуваючи в Мюнхені, художник стає членом Української спілки образотворчих мистців (УСОМ, Мюнхен). Творчий доробок цього періоду був представлений низкою портретів (Л. Українки, Р. Купчинського, М. Островерхи), композиціями «Великодня писанка (Українські єпископи-мученики)», «Покров Божої Матері — опікунки скитальців», «Смерть», «Помста» та «Св. Йосиф з Ісусом Христом» [13, с. 3; 12, с. 57]. Уперше в каталозі творів художника за 1945–1950 рр. згадується виконаний ним натюрморт «Хризантеми» [12, с. 57].

27 червня 1950 р. на запрошення владики Ніла Саварина родина Буцманюків назавжди переїжджає до Канади й оселяється в Едмонтоні [3, с. 21]. Грандіозною роботою митця в еміграції став розпис кафедрального храму св. Йосафата. «Я зрадів тією пропозицією», пише митець, «бо ж така праця давала змогу виявити моє мистецьке вміння, залишити по собі тривкий слід» [1, с. 39]. З 1951 по 1954 р. Ю. Буцманюк разом із сином Богданом та дружиною, яка допомагала золотити

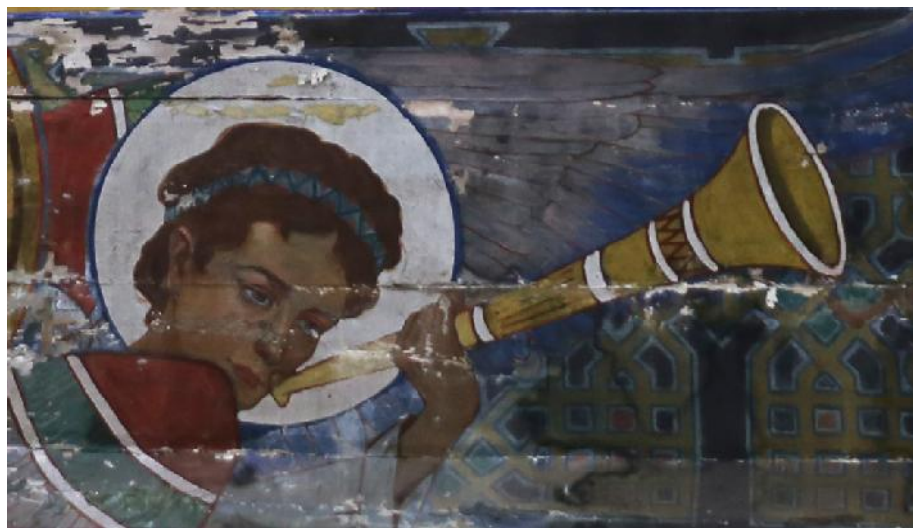

Іл. 1. М. Сосенко, Ю. Буцманюк. Стінопис центрального зрубу церкви Воскресіння Господнього в с. Риків (Поляни). 1908. Фото О. Садової-Мандюк 2019 р.

Іл. 2. М. Сосенко. Св. євангеліст Іван. 1908. Стінопис церкви Воскресіння Господнього в с. Риків (Поляни). Фото О. Садової-Мандюк 2019 р.

Іл. 3. Ю. Буцманюк. Деїсис (фрагмент). 1908. Стінопис церкви Воскресіння Господнього в с. Риків (Поляни). Фото О. Садової-Мандюк 2019 р.

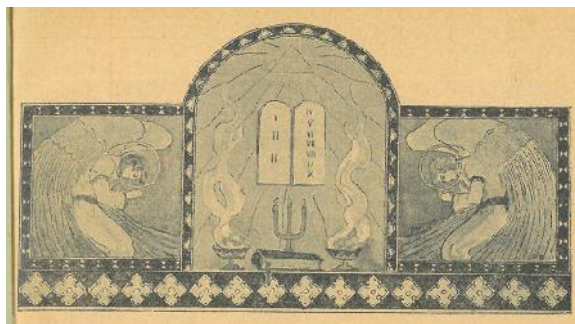

Іл. 4. Ю. Буцманюк. Непорочне зачаття. 1910–1911. Стінопис каплиці церкви Прсв. Серця Христового, м. Жовква Львівської обл. Фото О. Садової-Мандюк 2014 р.

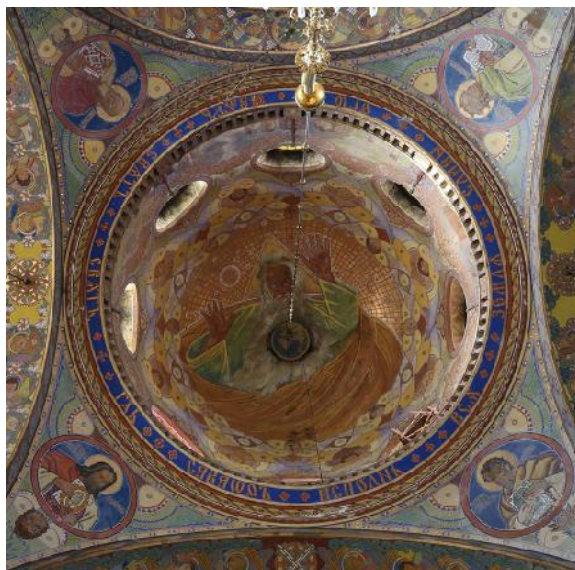

Іл. 5. Ю. Буцманюк. Богородиця з Дитям на престолі. 1910–1911. Стінопис каплиці церкви Прсв. Серця Христового, м. Жовква Львівської обл. Фото О. Садової-Мандюк 2014 р.

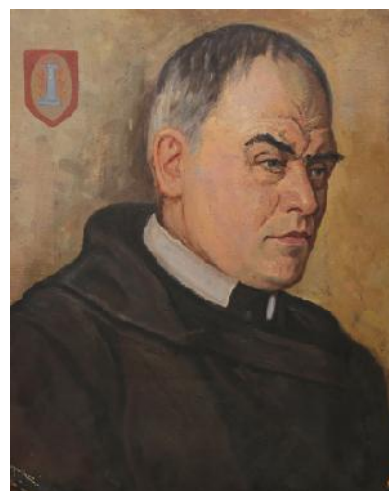
Іл. 6. Ю. Буцманюк. Заставка до часопису «Місіонар» за лютий 1912 р. Фото О. Садової-Мандюк 2019 р.

Іл. 7. Ю. Буцманюк. Розпис бані й вітрил. 1932–1933. Стінопис церкви Прсв. Серця Христового, м. Жовква Львівської обл. Фото О. Садової-Мандюк 2018 р.

Іл. 8. Ю. Буцманюк. Св. Йосафат і Берестейська унія. 1936–1937. Стінопис церкви Прсв. Серця Христового, м. Жовква Львівської обл. Фото О. Садової-Мандюк 2018 р.

Іл. 9. Ю. Буцманюк. Портрет отця Віталія Градюка. 1930-ті. Олія, картон. 50 × 40 см. Приватна збірка. Фото О. Садової-Мандюк 2019 р.

та сріблити, рік за роком декорують цю велику споруду, а деякі композиції в 1955–1956 рр. вже у сімдесятирічному віці маляр закінчує самотужки [1, с. 39–45]. Для цього розпису художник створив ескізи та картони, про які згадується в каталозі його робіт [12, с. 57–58].

У своїх спогадах дружина художника пише, що стінопис кафедрального храму в Едмонтоні нагадує розпис церкви в Жовкві і хоча не є таким багатим, але все ж охоплює понад тридцять великих композицій [1, с. 42]. На склепінні вівтаря представлено Ісуса Христа на престолі, обабіч якого стоять ангели з символами царської влади. Нижче зображений Агнець на камені, з-під якого витікають сім джерел — символи семи Таїнств. По обидва боки від Агнця намальовано по шість апостолів і, як зазначала І. Буцманюк, усі вони мальовані з «портретів отців і громадян Едмонто-ну» [1, с. 40]. Виділяється монументальна постать Бога-Отця на склепінні бані, а також композиції «Розп'яття Господнє», «Воскресіння Господнє» та «Покров Прсв. Богородиці». Ряд сюжетів присвячені Прсв. Богородиці (Благовіщення, Успіння) та Ісусу Христу (Стрітіння Господнє, Різдво Христове, Богоявлення Господнє). Окремі постаті святих, василіанських подвижників, християнська символіка оточені рослинним та геометричним декором, який часто нагадує орнаменти, що були розроблені митцем раніше. Знайдена ним ще при виконанні розписів у Жовкві власна творча манера повторюється в розписах в Едмонтоні. Вона представляє нам постать вправного митця, для якого є характерними впевнений рисунок, чуття кольору, вміння будувати складні композиції. Проте кольорова палітра в стінописі едмонтонського собору, порівняно з розписами майстра на Батьківщині, стає значно світліша. Невелика кількість золота і срібла, які так посилюють гру барв, поява порожніх однотонних полів навколо постатей, спрощеність відомих орнаментів знижують те емоційне сприйняття малярства, яке так сильно вражає у Жовкві. І. Буцманюк, характеризуючи творчість свого чоловіка в еміграції, зауважує, що «він майстер власної візії, давним-давно перейшов етапи несподіванок і надмірних хвилювань» [1, с. 42]. Можливо, саме ті хвилювання експресивної творчої натури, притаманні митцеві раніше, пробуджували в його уяві образи, які проявили досконалість пластичного і колористичного вирішення у стінописі жовківської церкви. Хоча важко не погодитись із сучасником Ю. Буцманюка Іваном Кейваном, що в церкві св. Йосафата «підхід мистця до стінопису наскрізь декоративний, стиль оригінальний і своєрідний, оснований на старих українських традиціях... Колорит у нього соняшний і оптимістичний» [13, с. 3]. Використавши для своїх персонажів портрети сучасників, Ю. Буцманюк збагатив образи і, «користуючись традиційними мистецькими засобами, намагався вжитись у ментальність сучасної людини та в її світосприйняття» [1, с. 42]. Несподіваний курйоз виник із композицією «Страшний Суд», у якій митець розташував Й. Сталіна та А. Гітлера в

пеклі. Згодом, у 1980-х рр., за наказом єпископа Димитрія Грещука цих персонажів було перемальовано, оскільки, на переконання священника, право судити має лише Бог [46, с. 93].

Протягом неповних двадцяти років проживання в Едмонтоні Ю. Буцманюк створив більше двохсот портретів, намальовав багато ікон, красвидів, натюрмортів та різних, переважно символічних, композицій [1, с. 44; 12, с. 57–62]. Портрети провідників українського визвольного руху (Д. Вітовського, Р. Шухевича-Чупринки, Є. Коновальця, С. Петлюри, С. Бандери та С. Смал-Стоцького) згоріли під час пожежі в Українському народному домі [12, с. 58]. Серед людей, портретованих художником, більшість були з його оточення. Це священники, знайомі та друзі родини, учні мистецької школи. Іван Кейван, характеризуючи портретний жанр митця, пише, що роботи мають колорит «легкий, наче пастелевий, а в світлотіні мистець виминає різких контрастів, оперуючи лагіднішими тонами» [13, с. 3].

В Едмонтоні Ю. Буцманюк організував мистецьку студію і на шести виставках, разом з власними роботами, експонував твори своїх учнів. У Канаді він стає членом Української спілки образотворчих митців (УСОМ, Канада) та Об'єднання мистців українців Америки (ОМУА). Художник отримував замовлення на оформлення вистав, концертів і урочистих академій, які проходили в Народному домі в Едмонтоні. Також був організатором і очільником «Братства українських січових стрільців». Яскравими є спогади М. Ковалюка, учня мистецької школи Ю. Буцманюка, в яких автор згадує навчання в мистецькій студії, роботу митця під час розпису храму св. Йосафата та участь художника в громадському житті діаспори [15, с. 750–757].

Помер Ю. Буцманюк 30 грудня 1967 р. після тривалої хвороби і похований у м. Едмонтоні. С. Гординський у своїй статті, присвяченій художнику, підбив підсумок його життєвого шляху: «Мистець відходить, але залишає за собою твори, в яких він живе далі, і сума таких творчих досягнень різних мистців дає те, що ми називаємо культурою народу» [10, с. 13].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Творчість Ю. Буцманюка нерозривно пов'язана зі складною епохою першої половини ХХ ст. Важке дитинство осиротілого змалку юнака, соціально-політична напруга, національно-визвольні змагання, вимушена еміграція не зламали митця, який займався своїм ремеслом до останніх днів. Його талант, сформований під впливом відомих учителів, був інспірований модерном. У роботах майстра виявилися риси, притаманні багатьом його сучасникам, але авторська манера в декорванні храмів виокремлює індивідуальність художника серед чисельної когорти західноукраїнських митців. Результати представленої роботи дозволять належно оцінити творчість видатного українського художника Юліана Буцманюка, сприятимуть більш глибокому розумінню тих історико-культурних процесів, що відбувались у Західній Україні в першій половині ХХ століття.

Література:

1. Буцманюк І. Храм, стінопис, техніка і вдача мистця [Текст] / Ірина Буцманюк // Юліан Буцманюк. Монографічна студія / під заг. ред. М. Хом'яка ; Канадське Наукове товариство ім. Шевченка. — Едмонтон, 1982. — Т. 20. — С. 39–45.
2. Буцманюк Ю. Відгук напасти на оо. Василіян і маляря їхньої церкви [Текст] / Юліан Буцманюк // Діло. — 1938. — 29 січня (№ 20). — С. 7.
3. Буцманюк Ю. Мій життєпис [Текст] / Юліан Буцманюк // Юліан Буцманюк. Монографічна студія / під заг. ред. М. Хом'яка ; Канадське Наукове товариство ім. Шевченка. — Едмонтон, 1982. — Т. 20. — С. 14–22.
4. Волошин Л. Митрополит Андрей Шептицький як меценат Олексія Новаківського і його школи [Текст] / Л. Волошин // Записки НТШ. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. — Львів, 1994. — Т. 227. Праці Секції мистецтвознавства / Ред. тому О. Купчинський, В. Овсійчук, А. Рудницький. — С. 196–215 + 4 іл.
5. Гах І. Асоціація незалежних українських мистців і Національний музей у Львові: сторінками історії (Збірні виставки Асоціації) [Текст] / Ірина Гах // Записки товариства імені Шевченка. — Львів, 2001. — Т. 261. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва / ред. тому О. Купчинський. — С. 620–636.
6. Гах І. Співпраця Юліана Буцманюка з вітражною фірмою Г. Желенського. Вітраж каплиці отців Василіян — єдина робота художника в галузі українського вітражництва першої половини XX ст. [Текст] / Ірина Гах // Жовква крізь століття / [редкол. : Александрович В. С. та ін.]; Держ. іст.-архит. заповідник у м. Жовкві. — Львів : Растр-7, 2014. — Вип. 3. — С. 260–265.
7. Гах І. Стрілецька антологія у творчості Юліана Буцманюка [Текст] / Ірина Гах // Жовква крізь століття / [редкол. : Александрович В. С. та ін.]; Держ. іст.-архит. заповідник у м. Жовкві. — Львів : Растр-7, 2012. — Вип. 2. — С. 311–320.
8. Гах І. Творчість Ю. Буцманюка в контексті розвитку сакрального мистецтва Галичини першої половини XX ст. [Текст] / Ірина Гах // Жовква крізь століття : матеріали наукової конференції, присвяченої 15-й річниці утворення ДІАЗу в Жовкві 22–24 квітня 2010 року. — Жовква, 2010. — Вип. 1. — С. 424–429.
9. Голота Я. З життя і буття в таборі Ліберці [Текст] / Я. Голота // Український скиталець. — 1920. — Ч. 2 (Грудень). — С. 22–27.
10. Гординський С. Малярство Юліана Буцманюка на тлі його доби [Текст] / С. Гординський // Юліан Буцманюк. Монографічна студія / під заг. ред. М. Хом'яка ; Канадське Наукове товариство ім. Шевченка. — Едмонтон, 1982. — Т. 20. — С. 9–13.
11. Грималюк Р. Іконографічна програма розписів і вітража церкви Пресвятого Серця Христового у Жовкві в контексті стилістичних пошуків українського мистецтва першої третини XX ст. [Текст] / Р. Грималюк // Жовква крізь століття : матеріали наукової конференції, присвяченої 15-й річниці утворення ДІАЗу в Жовкві 22–24 квітня 2010 року. — Жовква, 2010. — Вип. 1. — С. 430–446.
12. Каталог творів Юліана Буцманюка [Текст] // Юліан Буцманюк. Монографічна студія / під заг. ред. М. Хом'яка ; Канадське Наукове товариство ім. Шевченка. — Едмонтон, 1982. — Т. 20. — С. 53–62.
13. Кейван І. Маляр Юліан Буцманюк [Текст] / І. Кейван // Вільне слово. — 1960. — 2 липня (№ 26). — С. 3.
14. Кейван І. Юліан Буцманюк [Текст] / І. Кейван // Новий шлях. — 1960. — 20 червня (№ 50). — С. 2.
15. Ковалюк М. Юліан Буцманюк (Спогади) [Текст] / Маркіян Ковалюк // Народознавчі зошити : двомісячник інституту народознавства НАН України. — Львів, 1999. — № 5 (Вересень–жовтень). — С. 750–757.
16. Лазарович М. Культурницька та просвітня праця легіону Українських січових стрільців під час Першої світової війни [Текст] / М. В. Лазарович // Українські січові стрільці — лицарі рідного краю : альбом / заг. ред. В. Ковтун, І. Монолатій. — Коломия : Вік, 2007. — С. 41–48.
17. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. (Барвінські). Спр. 5373. 5 с. (Буцманюк Юлько, художник (Юлько Бурлака — літ. псевд.). «З недоспіваних пісень» (три ліричні вірші). 1907–1908. Конюхи. Автограф. Додано лист автора до редакції «Руслана» 24.03.1908. с. Конюхи).
18. Ляшкевич П. Фрагменти з історії української богемі [Текст] : передмова / Петро Ляшкевич // Карманський П. Українська богема. — Львів : Олір, 1996. — С. 5–19.
19. Місіонар [Текст] / за ред. о. Лазаря Березовського. — 1908. — № 6 (червень). — С. 161–192.
20. Місіонар [Текст] / [за ред. о. Якіма Фецака]. — 1911. — № 8 (серпень). — С. 225–256.
21. Місіонар [Текст] / [за ред. о. Якіма Фецака]. — 1912. — № 2 (лютий). — С. 33–64.
22. Місіонар [Текст] / за ред. о. Якіма Фецака. — 1912. — № 7 (липень). — С. 161–192.
23. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами [Текст] / Симон Наріжний. — Прага, 1942. — Ч. 1. — 609 с.
24. Небувале свято. Перший ювілей Пресв. Серця Христового на Русі // Християнський календар «Місіонаря» на рік звичайний 1911. — Жовква, 1910. — С. 81–85.
25. Островерха М. В розмальованій церкві [Текст] / М. Островерха // Обрії. — 1936. — № 2. — С. 3.
26. Пеленська О. Український портрет на тлі Праги: Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехословаччині [Текст] / Оксана Пеленська. — Нью-Йорк ; Прага : Народна книгозвня, 2005. — 224 с.
27. Попович Я. Юліан Буцманюк. Традиції та новаторство в оздобленні василіанської церкви Христа Чоловіколюбця у м. Жовква [Текст] / Я. Попович // Жовква крізь століття / [редкол. : Александрович В. С. та ін.]; Держ. іст.-архит. заповідник у м. Жовкві. — Львів : Растр-7, 2014. — Вип. 3. — С. 266–274.
28. Савчук М. Стрілецька листівка як джерело з історії українського мистецтва XX століття [Текст] / М. Савчук // Українські січові стрільці — лицарі рідного краю : альбом / заг. ред. В. Ковтун, І. Монолатій. — Коломия : Вік, 2007. — С. 161–200.
29. Український скиталець : орган військової еміграції земель З.У.Н.Р. — 1921. — Ч. 3 (Січень). — 33 с.
30. Український скиталець : орган військової еміграції земель З.У.Н.Р. — 1921. — Ч. 5 (Березень). — 37 с.
31. Українські січові стрільці, 1914–1920 : [фотоальбом] / [матеріал зібрани І. Іванець, В. Софронів-Левицький ; ред. : Б. Гнатевич, Л. Лепкий, І. Німчук]. — Львів, 1936. — 174 с.
32. ЦДІА у Львові. Ф. 358. Оп. 2. Спр. 51. Арк. 8–9. Лист Ю. Буцманюка до митрополита Андрея Шептицького від 20 лютого 1913 р. (Шептицький Андрей. Листи кореспондентів з прізвищами на літери «Бу». Рукопис, оригінал).
33. ЦДІА у Львові. Ф. 358. Оп. 2. Спр. 51. Арк. 10–11. Лист Ю. Буцманюка до митрополита Андрея Шептицького від 14 березня 1913 р. (Шептицький Андрей. Листи кореспондентів з прізвищами на літери «Бу». Рукопис, оригінал).
34. ЦДІА у Львові. Ф. 358. Оп. 2. Спр. 51. Арк. 16–17. Лист Ю. Буцманюка до митрополита Андрея Шептицького від 6 травня 1913 р. (Шептицький Андрей. Листи кореспондентів з прізвищами на літери «Бу». Рукопис, оригінал).
35. ЦДІА у Львові. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 88. Арк. 5. Історичні довідки про церкви Перемишлянського, Поморянського, Рожнятівського деканатів (1931–1936 рр.).
36. ЦДІА у Львові. Ф. 358. Оп. 2. Спр. 111. Арк. 114–120. Лист Ю. Буцманюка до митрополита Андрея Шептицького від 29 жовтня 1913 р. (Шептицький Андрей. Листи кореспондентів з прізвищем на літери «Бу». Оригінал, рукопис).

37. Чмир М. Однострій та знаки розрізнення військовиків збройних сил ЗУНР (ЗОУНР) 1918–1919 рр. [Текст] / М. Чмир // Український визвольний рух : наук. зб. — Львів, 2007. — № 9. — С. 181–247.
38. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини XIX — середини XX ст. [Текст] : структурування, методологія, художні позиції / Р. Шмагало ; Львівська національна академія мистецтв. Факультет історії та теорії мистецтв. — Львів : Українські технології, 2005. — 528 с., 742 іл. — ISBN 966-345-034-7.
39. Шмагало Р. Словник митців-педагогів України та з України у світі, 1850–1950 [Текст] / Р. Шмагало ; Міністерство освіти і науки України, Львівська Академія мистецтв, Факультет історії та теорії мистецтв, Науково-дослідний центр. — Львів : Українські технології, 2002. — 144 с. — ISBN 966-666-036-9.
40. Юліан Буцманюк. Монографічна студія [Текст] / під заг. ред. М. Хом'яка ; Канадське Наукове товариство ім. Шевченка. — Едмонтон, 1982. — Т. 20. — 89 с.
41. Юліан Буцманюк. Стінопис Жовківської церкви Христа-Чоловіколюбця : [альбом] / [упор. І. Гах, О. Сидор] ; Юліан Буцманюк. — Львів : Місіонер, 2006. — 152 с.
42. Якимова О. О. Процес творення українського стилю на території Східної Галичини у першій половині XX ст.: ключові персоналії [Текст] / О. О. Якимова // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. — 2014. — № 2. — С. 104–108.
43. Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie. Archiwum. Ks. 4 (1908–1909. № 4) ; Ks. 5 (1909–1910. № 4) ; Ks. 5 (1910–1911. № 4) ; Ks. 6 (1912–1913. № 19) ; Ks. 6 (1913–1914. № 2).
44. Bojowiec O.U.N., który zabił policjanta, „świętym” w cerkwi w Żółkwi [Текст] // Ilustrowany Kurier Codzienny. R. 29. — 1938. — № 11. — S. 6.
45. Prowokacja czy kanonizacja? [Текст] // Dziennik Polski 3. — 1938. — № 9. — S. 15.
46. St. Josaphat Ukrainian Catholic Cathedral, Edmonton: A History (1902–2002) [Текст] = Українська католицька катедра ім. Св. Йосафата, Едмонтон: Історія (1902–2002) / coordinator Serge Cipko. — Edmonton, 2009. — 244 p.

References:

1. Butsmianuk, I. (1982). Khram, stinopys, tekhnika i vdacha mysttsia [Temple, wall painting, technique and mastery of the artist]. In M. Khomiak, ed. *Yulian Butsmianuk. Monohrafichna studiia*. (Vol. 20), (pp. 39–45). Edmonton. (In Ukrainian)
2. Butsmianuk, Y. (1938, January 29). Vidhuk napasty na oo. Vasyliian i maliaria yikhnoi tserkvy [A response to the attack on the Basilian priests]. *Dilo*, 20, 7. (In Ukrainian)
3. Butsmianuk, Y. (1982). Mii zhyttiepys [My biography]. In M. Khomiak, ed. *Yulian Butsmianuk. Monohrafichna studiia*. (Vol. 20), (pp. 14–22). Edmonton. (In Ukrainian)
4. Voloshyn, L. (1994). Mytropolyt Andrei Sheptytskyi yak metsenat Oleksy Novakivskoho i yoho shkoly [Metropolitan Andrey Sheptytskyi as a philanthropist Oleksa Novakivskyi and his school]. In O. Kupchynskyi, V. Ovsichuk, A. Rudnytskyi, eds. *Zapysky NTSh*. (Vol. 227), (pp. 196–215). Lviv. (In Ukrainian)
5. Hakh, I. (2001). Asotsiatsiia nezalezhnykh ukrainykh mysttsiv i Natsionalnyi muzei u Lvovi: storinkamy istorii (Zbirni vystavky Asotsiatsii) [Association of Independent Ukrainian Artists and National Museum in Lviv: pages of history]. In O. Kupchynskyi, ed. *Zapysky NTSh*. (Vol. 261), (pp. 620–636). Lviv. (In Ukrainian)
6. Hakh, I. (2014). Spivpratsia Yuliana Butsmianuka z vitrazhnoiu firmoiu H. Zhelenskoho. Vitrazh kaplytsi ottisiv Vasyliian — yedyna robota khudozhnyka v haluzi ukrainskoho vitrazhnytsstva pershoi polovyny XX st. [Cooperation of Yulian Butsmianuk with G. Zhelenskyi's stained glass firm. The stained glass of the Basilian Priests' Chapel is the only work of the artist in the Ukrainian stained glass industry of the first half of the twentieth century]. In

- V. S. Aleksandrovych at al, eds. *Zhovkva through the ages*. (Issue 3), (pp. 260–265). Lviv : Rastr-7. (In Ukrainian)
7. Hakh, I. (2012). Striletska antolohiia u tvorchosti Yuliana Butsmianuka [Streltsi anthology in the work of Yulian Butsmianuk]. In V. S. Aleksandrovych at al, eds. *Zhovkva through the ages*. (Issue 2), (pp. 311–320). Lviv : Rastr-7. (In Ukrainian)
8. Hakh, I. (2010). Tvorchist Yu. Butsmianuka v konteksti rozvytku sakralnoho mystetstva Halychyny pershoi polovyny XX st. [Butsmianuk's creativity in the context of the development of the sacred art of Galicia in the first half of the twentieth century]. In *Zhovkva through the ages : Proceedings from Scientific conference devoted to the 15th anniversary of the establishment of State Historical and Architectural Reserve in Zhovkva on 2010, April 22–24*. (Issue 1), (pp. 424–429). Zhovkva. (In Ukrainian)
9. Holota, Ya. (1920). Z zhyttia i buttia v tabori Libertsii [From life and being in the camp of Libertsii]. *Ukrainskiy skytalets*, 2, 22–27. (In Ukrainian)
10. Hordynskyi, S. (1982). Maliarstvo Yuliana Butsmianuka na tli yoho doby [Painting by Yulian Butsmianuk on the background of his time]. In M. Khomiak, ed. *Yulian Butsmianuk. Monohrafichna studiia*. (Vol. 20), (pp. 9–13). Edmonton. (In Ukrainian)
11. Hrymaliuk, R. (2010). Ikonohrafichna prohrama rozpysiv i vitrazha tserkvy Presviatoho Sertsia Khrystovoho u Zhovkvi v konteksti stylistychnykh poshukiv ukrainskoho mystetstva pershoi tretyny XX st. [Iconographic program of paintings and stained glass of the Church of the Sacred Heart of Christ in Zhovkva in the context of stylistic searches of the Ukrainian art of the first half of the twentieth century]. In *Zhovkva through the ages : Proceedings from Scientific conference devoted to the 15th anniversary of the establishment of State Historical and Architectural Reserve in Zhovkva on 2010, April 22–24*. (Issue 1), (pp. 430–446). Zhovkva. (In Ukrainian)
12. Katalog tvoriv Yuliana Butsmianuka [Catalog of works by Yulian Butsmianuk]. (1982). In M. Khomiak, ed. *Yulian Butsmianuk. Monohrafichna studiia*. (Vol. 20), (pp. 53–62). Edmonton. (In Ukrainian)
13. Kejvan, I. (1960, July 2). Maliar Yulian Butsmianuk [Painter Yulian Butsmianuk]. *Vilne slovo*, 26, 3. (In Ukrainian)
14. Kejvan, I. (1960, June 20). Yulian Butsmianuk [Yulian Butsmianuk]. *Novyi shliakh*, 50, 2. (In Ukrainian)
15. Kovalyuk, M. (1999). Yulian Butsmianuk. Spohady [Yulian Butsmianuk. Memories]. *Narodozhnavchi zoshyty*, 5, 750–757. (In Ukrainian)
16. Lazarovych, M. (2007). Kulturnytska ta prosvitnia pratsia legionu Ukrainykh sichovykh striltsiv pid chas Pershoi svitovoi viiny [Cultural and Educational Work of the Legion of the Ukrainian Streltsis during the First World War]. In V. Kovtun, I. Monolati, ed. *Ukrainski sichovi striltsi — lytsari ridnoho kraiu*, (pp. 41–48). Kolomyia : Vik. (In Ukrainian)
17. Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv [Lviv National Vasyly Stefanyk Scientific Library of Ukraine. Manuscript department]. F. 11. Case 5373. P. 1–5. (In Ukrainian)
18. Liashkevych, P. (1996). Frahmenty z istorii ukrainskoi bohemy [Fragments of the history of the Ukrainian bohema]. In P. Karmanskyi. *Ukrainska bohema*, (pp. 5–19). Lviv : Olib. (In Ukrainian)
19. o. Berezovskyi, L. (Ed.). (1908, June). *Misyonar*, 6, 161–192. (In Ukrainian)
20. o. Feshchak, Ya. (Ed.). (1911, August). *Misyonar*, 8, 225–256. (In Ukrainian)
21. o. Feshchak, Ya. (Ed.). (1912, February). *Misionar*, 2, 33–64. (In Ukrainian)
22. o. Feshchak, Ya. (Ed.). (1912, July). *Misionar*, 7, 161–192. (In Ukrainian)
23. Narizhnyi, S. (1942). *Ukrainska emigratsiia: kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymi viinamy* [Ukrainian emigration: cultural work of the Ukrainian emigration between two world wars]. (Vol. 1). Praha. (In Ukrainian)

24. Nebuvale sviato. Pershyiyuvilei Prsv. Sertsia Hrystovohona Rusi [An unprecedented feast First Anniversary of the The Heart of Christ in Rus]. (1910). In *Hrystyianskyi calendar Misionaria na rik zvychaiyny 1911*, (pp. 81–85). Zhovkva. (In Ukrainian)
25. Ostroverha, M. (1936). V rozmalovanii tserkvi [In the painted church]. *Obrii*, 2, 3. (In Ukrainian)
26. Pelenska, O. (2005). *Ukrainskyi portret na tli Prahy: ukrainske mystetske seredovyshche v mizhvoiennii Chekho-Slovachchyni* [Ukrainian portrait against Prague: Ukrainian artistic environment in the Czech-Slovak inter-war], (pp. 224). New York ; Praha : Narodna knyhovnia. (In Ukrainian)
27. Popovych, Ya. (2014). Yulian Butsmaniuk. Tradytzii ta novatorstvo v ozdoblenni vasylianskoi tserkvy Khrysta Cholovikoliubtsia u m. Zhovkva [Julian Butsmaniuk. Traditions and innovation in the christening of the Basilian church of Christ the Man of Love in Zhovkva]. In V. S. Aleksandrovych et al., eds. *Zhovkva through the ages*. (Issue 3), (pp. 266–274). Lviv : Rastr-7. (In Ukrainian)
28. Savchuk, M. (2007). Striletska lystivka yak dzherelo z istorii ukrainskoho mystetstva XX stolittia [The Streltsi postcard as a source for the history of Ukrainian art of the twentieth century]. In V. Kovtun, I. Monolatii, ed. *Ukrainski sichovi striltsi — lytsari ridnoho kraiu*, (pp. 161–200). Kolomyia : Vik. (In Ukrainian)
29. *Ukrainskyi skytalets*. (1921, January), 3, 1–33. (In Ukrainian)
30. *Ukrainskyi skytalets*. (1921, March), 5, 1–37. (In Ukrainian)
31. Ivanets, I., Hnatevych, B., Lepkyi, L. & Nimchuk, I. (Eds.). (1936). *Ukrainski sichovi striltsi, 1914–1920* [Ukrainian Streltsi, 1914–1920]. Lviv. (In Ukrainian)
32. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arhiv Ukrainy u Lvovi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv]. F. 358. Deskr. 2. Case. 51. P. 8–9 Lyst Yu. Butsmaniuka do mytropolyta Andreia Sheptytskoho [Letter by Y. Butsmaniuk to the Metropolitan Andrey Sheptytskyi]. (February 20, 1913). (In Ukrainian)
33. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arhiv Ukrainy u Lvovi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv]. F. 358. Deskr. 2. Case. 51. P. 10–11 (Letter by Y. Butsmaniuk to the Metropolitan Andrey Sheptytskyi). (1913, March 14). (In Ukrainian)
34. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arhiv Ukrainy u Lvovi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv]. F. 358. Deskr. 2. Case. 51. P. 16–17. Letter by Y. Butsmaniuk to the Metropolitan Andrey Sheptytskyi. (1913, May 6). (In Ukrainian)
35. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arhiv Ukrainy u Lvovi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv]. F. 408. Deskr. 1. Case. 88. P. 5 (Historical references about the churches of Peremyshliany, Pomoriany, Rozhniativ dean's offices). (1931–1936). (In Ukrainian)
36. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arhiv Ukrainy u Lvovi* [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv]. F. 358. Deskr. 2. Case. 111. P. 114–120. (Letter by Y. Butsmaniuk to the Metropolitan Andrey Sheptytskyi). (1913, October 29). (In Ukrainian)
37. Chmyr, M. (2007). Odnostrii ta znaky rozrinnennia viiskovykh zbroinyh syl ZUNR (ZOUNR) 1918–1919 pp. [Uniform and distinguishing marks of the military men of the armed forces of the ZUNR (ZOUNR) from 1918–1919]. *Ukrainskyi vyzyvolnyi rukh*, 9, (pp. 181–247). (In Ukrainian)
38. Shmahalo, R. (2005). *Mystetska osvita v Ukraini seredyny XIX — seredyny XX st. Strukturuvannia, metodolohiia, hudozhni pozytsii* [Artistic education in Ukraine in the middle of the 19th — the middle of the 20th century. Structuring, methodology, artistic positions]. Lviv : Ukrainski tekhnolohii. (In Ukrainian)
39. Shmahalo, R. (2002). *Slovyk myttsiv-pedahohiv Ukrainy ta z Ukrainy u sviiti, 1850–1950* [Dictionary of Ukrainian and native Ukrainian art educators in the world, 1850–1950]. Lviv : Ukrainski tekhnolohii. (In Ukrainian)
40. Khomiak, M. (Ed.). (1982). *Yulian Butsmaniuk. Monohrafichna studiia* [Yulian Butsmanyuk. Monographic studio]. (Vol. 20). Edmonton. (In Ukrainian)
41. Butsmaniuk, Y. & Hakh, I. Sydor, O. (Eds.). (2006). *Yulian Butsmaniuk. Stinopys zhovkivskoi tserkvy Khrysta-Cholovikoliubtsia* [Wall-painting of Zhovkva church of Christ the Man of Love]. Lviv : Misioner. (In Ukrainian)
42. Yakymova, O. (2014). Protses tvorennia ukrainskoho styliu na terytorii shidnoi Halychyny u pershii polovyni XX st.: kliuchovi personalii [The process of Ukrainian style creation in Eastern Galicia in the first half of the twentieth century: key personalities]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv*, 2, 104–108. (In Ukrainian)
43. *Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie. Archiwum* [Academy of Fine Arts Jan Matejko in Krakow. Archives]. Ks. 4 (1908–1909. No. 4); Ks. 5 (1909–1910. No. 4); Ks. 5 (1910–1911. No. 4); Ks. 6 (1912–1913. No. 19); Ks. 6 (1913–1914. No. 2). (In Polish)
44. Bojowiec O.U.N., który zabił policjanta, “świętym” w cerkwi w Żółkwi [Fighter O.U.N., who killed a policeman, “saint” in the church in Zhovkva]. (1938, January 11). *Ilustrowany Kurier Codzienny*. R. 29, 11, 6. (In Polish)
45. Prowokacja czy kanonizacja? [Provocation or canonization?]. (1938). *Dziennik Polski*, 9, 15. (In Polish)
46. Cipko, S. (Coordinator). (2009). *St. Josaphat Ukrainian Catholic Cathedral*. Edmonton: A History (1902–2002). Edmonton.

Рецензент: Банцекова А., кандидат мистецтвознавства, провідний зберігач, Львівська національна галерея мистецтв імені Б. Возницького

Стаття надійшла до редакції 24.05.2019